

15. Фролова І. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі / І. Фролова. – Х., 2009. – 343 с.

16. Чахоян Л. О признаках высказывания / Л. Чахоян // Значение и смысл речевых образований. – Калинин : Изд-во КГУ, 1979. – С. 121–126.

Джерела

17. Франко І. Борислав сміється / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 15. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 256–480.

18. Франко І. Геній / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 18. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 191–200.

19. Франко І. Гриць та панич / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 21. – К. : Наукова думка, 1978.

20. Франко І. Маніпулянтка / І. Франко // Франко І. Зібрання творів у 50-ти томах. – Т. 18. – К. : Наукова думка, 1978. – С. 33–88.

Чучвара А. П., асп.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРІЗВИСЬК СІЛЬСЬКОГО ТА МІСЬКОГО ШКОЛЯРА

У статті проаналізовано неофіційний іменник сільських та міських школярів Львівщини. Розкрито зв'язок прізвиськ з літературною мовою, просторіччям, жаргонною, діалектною лексикою та вульгаризмами. Розглянуто вплив російської мови на формування неофіційних найменувань у середовищі школярів.

Ключові слова: прізвисько, літературна мова, ненормативні форми мови.

The article analyzes informal names of rural and urban pupils in Lviv region. It reveals the correlation of nicknames with literary language, vernacular, jargon, dialectic lexicon and vulgarisms. It also considers the influence of the Russian language on formation of informal names among the pupils.

Key words: nickname, literary language, non-literary forms of language.

В статье проанализированы неофициальные имена деревенских и городских школьников Львовской области. Раскрыто связь прозвищ с литературным языком, просторечием, жаргонной, диалектной лексикой и вульгаризмами. Рассмотрено влияние русского языка на формирование прозвищ в среде школьников.

Ключевые слова: прозвище, литературный язык, ненормативные формы языка.

Способи творення, емоційно-експресивне забарвлення, номінативна природа неофіційних найменувань та ін. питання були об'єктом аналізу у працях О. Вербовецької, Л. Кравченко, М. Наливайко, Г. Сенік, В. Тихоші, Н. Шульської [3; 7; 8; 9; 16; 18]. Однак дослідники не розкривали порівняльну характеристику прізвиськ жителів міста та села. Тому в статті розглянемо неофіційний іменник сільських та міських школярів з урахуванням відповідності його структури літературній мові та ненормативним формам загальнонародної мови.

Матеріалом для аналізу послужили неофіційні найменування (2114 одиниць), зібрані шляхом опитування учнів 9 – 11 класів 53 загальноосвітніх шкіл Буського, Городоцького, Золочівського, Кам'янка-Бузького, Пустомитівського, Радехівського, Сокальського районів Львівської області (1577 прізвиськ із сільських шкіл, 537 – із міських шкіл).

I. Прізвиська сільського школяра

1.1. Відповідність нормам літературної мови

Як одна з форм загальнонародної мови, літературна мова характеризується поліфункціональністю, стилістичною диференціацією і тенденцією до регламентації [13, с. 22]. Літературну мову розглядають як кодифіковану підсистему національної мови. Абсолютну більшість проаналізованих прізвиськ, 52,27 %, становлять назви, що відповідають фонетичним, морфологічним та лексичним нормам української літературної мови. Наприклад: *Лисий, Рибка, Грибочок, Гудзик, Гарбуз, Гімнастка, Борсук, Єнот, Довгий, Відважна, Карась, Чудо, Кека, Монах, Циган, Шалений, Сирник, Щур, Жирафа* тощо. Семантика імен передає характерні риси найменованих

осіб. Наприклад, прізвисько *Тичка* вказує на високий зріст школяра, *Пудель* – накручене, кучеряве волосся, а ім'я *Рибка* позначає людину, яка любить плавати.

Як особливий різновид літературної мови, розмовна мова є засобом комунікації мовців у щоденному неофіційному спілкуванні [5, с. 560]. В українській лексикографії позначка *розм.* позначає слова розмовного характеру, вживані, переважно, в усному мовленні [2; 10]. Прізвиська, пов'язані з неофіційною сферою спілкування, відображають особливості комунікативної компетентності школярів у процесі невідготовленого та невимушеного мовлення, становлять 19,41 % від усіх зібраних одиниць. Про зв'язок з розмовним варіантом української мови свідчать такі назви, як: *Рижий, Пончик, Зубрило, Кривуля, Баняк, Флаймен, Бомжик* та ін. Так, прізвисько *Курильник* вказує на людину, яка багато курить, а ім'я *Болгарка* (це електрична пилка) позначає "пилочу", різку людину.

1.2. Відповідність ненормативним формам мови. Зібраний ілюстративний матеріал засвідчив про зв'язок прізвиськ із просторіччям (6,78 %), жаргонною (6,07 %), діалектною лексикою (7,02 %), вульгаризмами (1,43 %); частина прізвиськ виникла й під впливом російської мови (7,02 %).

Відомо, що просторіччя – один із структурно-функціональних різновидів загальнонародної мови, який, не маючи територіальних або вузько соціальних обмежень, разом з діалектами та жаргонами протистоїть літературній мові, її розмовному стилю. Не завжди можна провести диференціацію між просторічними і літературно-розмовними одиницями. Основною формою функціонування просторіччя є усно-розмовна мова осіб, які не знають літературної норми. Просторіччя характеризується відхиленнями від норми на всіх мовних рівнях й ілюструє мовлення не дуже культурних, малоосвічених людей [14, с. 536; 17, с. 46].

Школярі недбало ставляться до усного мовлення, що впливає на неправильну вимову звуків чи морфологічні норми. Форма прізвиськ ілюструє відхилення від фонетичних норм літературної мови: *Лемончик* (лимон), *Баба пітарда* (петарда), *Нігер* (негр), *Кітаєц/Китайць/Кітаєць* (китаєць), *Скунз* (скунс),

Жерафа (жирафа), *Кіфірчин* (кефір), *Чубурек* (чебурек), *Спортмен* (спортсмен), *Стюарт* (стюард), *Батерейка* (батарейка), *Пудиль* (пудель), *Заяць* (заєць), *Хобут* (хобот). Знаходимо відхилення від морфологічних норм: *Макарон* (нормативна форма множинний іменник *макарони*), *Штахета* (нормативна форма чоловічого роду *штахет*), *Чіпс* (множинний іменник *чіпси*), *Ока* (у формі множини *очі*), *Три метра* (нормативна форма *три метри*), *Молдаван* (Н. в. однини *молдаванин*) тощо.

Про вплив російської мови підтвердило 7,02 % назв, запозичених з російської мови або утворених за її зразком, якот: *Білий* (білий), *Бландінка* (блондинка), *Вишибало* (викидайло), *Дикар* (дикун), *Семка* (насіння), *Крот* (кріт), *Дальнабойщик* (дальнобійник), *Папугай* (папуга), *Кубік* (кубик), *Мелкий* (дрібний), *Полосатік* (смугач), *Кепка* (кепка), *Паравоз* (паровоз) тощо. Назва *Полосатік* виокремила із колективу того, хто мав одяг зі смужками, а прізвисько *Семка* підкреслило, що його носій любить їсти насіння соняшника чи гарбуза. Подібні прізвиська приналежні до українсько-російського суржику. Російські слова адаптуються українською мовою, утворюють так звані гібридні форми, які, не маючи кодифікованого статусу, різко контрастують з наявними в мові унормованими корелятами назв відповідних реалій [17, с. 53].

Прізвиська сільського школяра відображають вплив діалектної лексики (7,02 %), оскільки вони функціонують на території південно-західних областей України. Тут поширене південно-західне наріччя з трьома групами діалектів – волинсько-подільською, галицько-буковинською, карпатською [1, с. 212]. Матеріал зібраних прізвищ ілюструє ознаки наддністрянського (галицько-буковинська група діалектів) та волинського (волинсько-подільська група діалектів) говорів.

Так, впливи фонетичних норм наддністрянського говору позначилися на ознаках прізвищ: *Синий* – синій (с. Хлівчани Сокальського району), *Кальош* – калоші, калоша (с. Желдець Кам'янка-Бузького району). Лексичні норми наддністрянського говору зумовили появу назв: *Вредна* – капосна (с. Муроване Пустомитівського району), *Пательня* – сковорода (с. Муроване

Пустомитівського району), *Зупа* – юшка (с. Керниця Городоцького району), *Бузько* – лелека (с. Заверещиця Городоцького району), *Бузьок* – лелека (с. Желдець Кам'янка-Бузького району, с. Ременів Кам'янка-Бузького району), *Сухарина* – сухар (с. Пікуловичі Пустомитівського району) тощо.

Про вплив фонетичних норм волинського говору на прізвиська свідчать назви: *Гиндик* – індик (с. Березівка Радехівського району, с. Білий Камінь Золочівського району), *Фасоля* – квасоля (с. Стенятин Сокальського району), *Пуричка* – порічка (с. Березівка Радехівського району). Лексичні норми волинського говору зумовили появу назв: *Варгатий* – губатий (с. Білий Камінь Золочівського району), *Вуйко* – дядько з боку матері (с. Варяж Сокальського району) тощо.

Зібраний матеріал засвідчує про зв'язки 6,07 % прізвиськ із жаргонізмами. Жаргон, як один з різновидів соціальних діалектів, має відкритий характер і виникає у порівняно великих групах носіїв мови, об'єднаних за ознакою професії чи стану в суспільстві [11, с. 32]. Ознаки жаргонізмів відображають прізвиська: *Ахламон*, *Наркоша*, *Руля/Рулік*, *Батан/Ботан/Ботанік/Ботанічка*, *Заучка/Грузучка*, *Шнобель*, *Гонік*, *Фраєр/Фраєрок*, *Фраєр гумка*, *Качок*, *Чукушка/Чукуха/Чекуня*, *Галіма*, *Зек*, *Хавчик*, *Шістка*, *Качок*, *Лох*, *Шмата*, *Бодун* та ін. Так, прізвисько *Ахламон* вживається для позначення звички носія – не вчитися, *Качок* – "качатися", посилено займатися зміцненням та нарощуванням м'язів, а *Руля/Рулік* – "рулити", тобто керувати, давати вказівки.

Небагато прізвиськ (1,43%) підкреслює, що представники соціогрупи "школяр" уживають лайливі слова, вирази, неприйнятні в літературній мові (*Йобчик*, *Капіздончик*, *Дзюх/Бдзюх/Бдюх/Бзюх*, *Піздинчик* тощо).

II. Прізвиська міського школяра

Як і прізвиська сільського школяра, вони відповідають літературній мові і ненормативним формам мови.

Більшість із проаналізованих прізвиськ (49,52 %) відповідає нормам кодифікованої літературної мови: *Зайчик*, *Малий*, *Слон*, *Парашут*, *Світлофор*, *Куций*, *Сова*, *Професор*, *Бджілка*, *Батарейка*, *Кактус*, *Чорна*, *Бензовоз*, *Боксер*, *Білий*,

Карась, Хижак, Часник, Круглий, Їжак. Так, назва *Парашут* служить для найменування людини, яка багато скаче, прізвисько *Світлофор* виокремлює того, хто робить зауваження щодо правил дорожнього руху, ім'я ж *Професор* позначає розумного, тямущого носія.

Усно-розмовна комунікація школярів вплинула на формування 22,68 % назв, як-от: *Ходяча енциклопедія, Мозок, Зубр, Пончик, Баняк, Злюка, Рижик* (від *рижий*), *Ведмідь, Комп'ютер ходячий, Довгий* та ін. Прізвисько *Зубр* вказує на того, хто гарно вчиться, має великий досвід, знання, *Злюка* ж – часто нервується (подібні назви у словниках супроводжуються позначкою *розм.*).

Зв'язок із просторіччям демонструють 4,79 % прізвиськ, утворених головно шляхом порушення фонетичних, морфологічних норм мови: *Чорнобелець* (чорнобилець), *Вирблюд* (верблюд), *Локаторицик* (локаторник), *Рапуха* (ропуха), *Марсіан* (нормативна форма однини *марсіанин*), *Штахета* (нормативною є форма чоловічого роду *штахет*) тощо.

Впливи жаргонної лексики позначилися на 11,18 % найменувань: *Ботан, Заучка, Базарко, Шара, Шноб, Мажор, Стакан, Лось, Лох, Мокрий, Тєма, Зек, Фраєр, Шистьорка, Йома, Пастух, Чайник, Косар, Харачильник, Нарік.* Так, ім'я *Ботан* позначило обмежену, примітивну, зациклену на навчанні людину, *Лох* – некмітливу, некультурну, *Базарко* ж – балакучу.

Під впливом російської мови утворено 6,39 % назв: *Попугай* (папуга), *Тупица* (тупиця, тупоголовий), *Спічка* (сірник), *Пуфік* (пуфик), *Армеєц* (армієць), *Кракаділ* (крокодил), *Грузін* (грузин), *Мозг* (мозок), *Кудрявий* (кучерявий), *Криси* (щур, пацюк), *Падліза* (підліза), *Пулька* (куля, кулька), *Кролік* (кролик) та ін. Так, прізвисько *Тупица* вказує на тупу, розумово обмежену людину, назва *Армеєц* виділяє із колективу того, хто хоче в армію, а найменування *Патєря* підкреслює, що носій інколи не знає в чому справа.

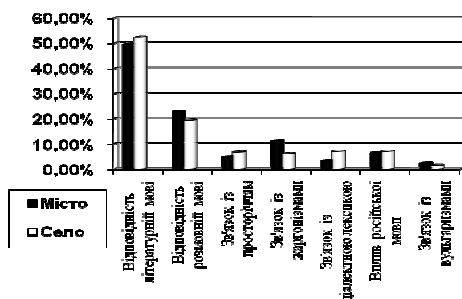
Роль діалектної лексики у формуванні антропонімікону міських школярів непродуктивна, про що свідчить невелика кількість прізвиськ (3,19 %). На умовній межі волинського та надністрянського говорів зафіксовано назви: *Пацєтко* (від

свиня, свинка; м. Великі Мости Сокальського району), *Кугут* (від півень; м. Кам'янка-Бузька), *Мудрик* (від мудрак; м. Кам'янка-Бузька), *Лемпочкін* (від лампочка; м. Кам'янка-Бузька) та ін. На території ж поширення волинського говору ми записали найменування, на зразок: *Лушпак* (від лушпайка; м. Буськ), *Румбарбар* (від ревінь; м. Буськ), *Шкелет* (від скелет; м. Буськ) тощо.

Про зв'язки з вульгаризмами засвідчила більша кількість прізвиськ (2,24%): *Вісюк*, *Полупідарок*, *Йобзік*, *Педор*, *Лява*, *Маза Faka*.

Отже, іменник сільського та міського школяра засвідчив про відмінні тенденції формування, про що переконує діаграма.

Діаграма. Відповідність прізвиськ сільських та міських школярів Львівщини літературній мові та ненормативним формам загальнонародної мови

Прізвиська, що відповідають літературним нормам загальнонародної мови, становлять більшість із проаналізованих імен сільського та міського неофіційного іменника (відповідно, 52,27 % та 49,52 % прізвиськ).

Форми розмовної мови найбільше впливають на формування прізвиськ міських школярів (22,68 % назв у міському іменнику, 19,41 % – у сільському).

Неофіційні імена зазнали впливу ненормативних форм мови. Так, прізвиська сільських школярів більшою мірою зумовлені зв'язками із просторіччям (6,78 % до 4,79 %), із діалектною лексикою (7,02 % до 3,19 %) та впливами російської мови (7,02 % до 6,39 %). Прізвиська міських школярів

переконують про впливи жаргонізмів (11,18 % до 6,07 %) та вульгарізмів (2,24 % до 1,43 %).

Перспективу порівняльного аналізу прізвиськ сільського та міського школяра вбачаємо в описі корелятивних зв'язків між неофіційним іменником та місцем проживання, віком, статтю, складом сім'ї школяра.

1. Бевзенко С.П. Українська діалектологія : навч. посіб. / С.П. Бевзенко. – К. : Вища шк., 1980. – С. 208–230.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Перун, 2009. – 1736 с. : іл.
3. Вербовецька О. Відпрізвищеві прізвиська жителів Тернопільщини / О. Вербовецька // *Studia Slavica*. Випуск 9 : Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 109–117.
4. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Сучасний жаргон і сучасне розмовне мовлення / Н.Я. Дзюбишина-Мельник // Наукові записки Національного університету "Киево-Могилянська Академія". – Т. 20. Філологічні науки. – К., 2002. – С. 14–18.
5. Єрмоленко С.Я. Розмовна мова // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во "Укр. енци. ім. М. П. Бажана", 2004. – С. 560–561.
6. Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови : навч. посіб. / Ф.Т. Жилко. – К. : Рад. шк., 1966. – С. 173–239.
7. Кравченко Л.О. Сучасні прізвиська Полтавщини / Л.О. Кравченко // *Studia Slavica*. Випуск 9 : Ономастика. Антропоніміка : зб. наук. ст. – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2009. – С. 150–158.
8. Наливайко М.Я. Сімейно-родові іменування [Електронний ресурс] / М.Я. Наливайко. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/spml/2008_12/38-nalyvaiko.pdf – 22/11/2011.
9. Сенік Г.В. Прізвиська Одещини / Г. Сенік // Записки з ономастики. – Одеса, 2009. – Вип. 12. – С. 20–30.
10. Словник української мови : В 11 т. / [за ред. І.К. Білодіда]. – К. : Наук. думка, 1970–1980.
11. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соц. диференціація укр. мови / Л. Ставицька. – К. : Критика, 2005. – 464 с.

12. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) : Монографія / О.А. Стишов. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
13. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови ХХ століття / Л. Струганець. – Тернопіль : Астон, 2002. – 352 с.
14. Тараненко О.О. Просторіччя / О.О. Тараненко // Українська мова. Енциклопедія. – К. : Вид-во "Укр. енци. ім. М.П. Бажана", 2004. – С. 536–537.
15. Тараненко О.О. Сучасні тенденції до перегляду нормативних засад української літературної мови і явище пуризму (на загальнослов'янському тлі) / О.О. Тараненко // Мовознавство. – 2008. – № 2–3. – С. 159–189.
16. Тихоша В. Семантика сільських прізвиськ Херсонщини / В. Тихоша // Лінгвістика. – 2009. – Вип. ІХ. – С. 200–205.
17. Труб В.М. Явище "суржику" як форма просторіччя в ситуації двомовності / В.М. Труб // Мовознавство. – 2000. – № 1. – С. 46–58.
18. Шульська Н. Словник прізвиськ жителів межиріччя Стиру та Горині / Н. Шульська. – Луцьк : Волинська обласна друкарня, 2008. – 164 с.